Balla Zsófia

Kinek állítanék szobrot?

A tervezett Hóman Bálint-szobor felállítása ellen

Szobrot hatalmasságoknak emelnek, isteneknek, helytartóinak, uralkodóknak, hadvezéreknek, és a tudomány vagy művészet óriásainak.

Emlékművet az ártatlanul megölteknek, vagy járványban elhunytaknak szoktunk emelni, hogy megkérdezzük Istent: miképp engedhette megtörténni mindezt?

Ha engem kérdeznek: szobrot én nem annak emelnék, aki helyeselte és előkészítette magyar állampolgárok százezreinek kitaszítását a nemzetből, aki helyeselte elszállításukat, megölésüket. Nem annak, aki másfélszázezer embert dobott oda a Don-kanyarban, és további százezreket vetett az országon kívül és belül a halálnak. Szobrot nem annak állítanék, aki nemzettársai egy részét megalázta, vágóhídra vitette, és közben arra kényszerítette, hogy a halál torkában, magából kifordulva egy jobb vagonhelyért, falat ételért, korty vízért, vagy a végső korty lélegzetért emberformájából kivetkőzve dulakodjon sorstársaival, – a társadalom más részét pedig azzal a lehetőséggel alacsonyította le, hogy falkában szedje-tépje-rabolja ki az elhurcoltak lakását és vagyontárgyait, – vagyis a nemzet erre alkalmas alanyait acsarkodó végrehajtóvá, elkövetővé és haszonélvezővé tette. Nemzetellenes a gyilkosság, az arra való uszítás, és nemzetellenes a szadizmus, a gyávaság vagy kapzsi gonoszság előhívása az emberből. Nem emelnék szobrot annak, aki minden emberi és isteni törvényt megszegve – megengedhetőnek tartotta más országok megtámadását, emberek megölését.

Aki ezt helyeselné, olyan isten nincs.

Szobrot az áldozatoknak, az embermentőknek, a gonosznak ellenszegülő civileknek és katonatiszteknek, papoknak és kisembereknek, a halálmegvető ellenállóknak emelnék.

Szobrot Pilinszky Jánosnak emelnék. Aki újra és újra megnevezte a teremtés és az emberi létezés botrányát: a háborút, a fogságot, az emberirtást. Pilinszky mély katolikus hite a lelkiismeret örökmécsese. Hol áll, létezik-e egyáltalán, bárhol, bármilyen közterületen szobra Pilinszky Jánosnak?

Mert fogadásukra már készen,
akár egy megnyiló karám,
kapuit vadul széttaszítva
sarkig kitárult a halál.
(*Harbach, 1944*)

– mondja ez a vers-emlékmű. És azt is, hogy

lemosdanak a mészároslegények,
de ami történt, valahogy mégse tud végetérni.
(*Passió*).

Szobrot az ellenszegülőnek, – a szívós következetességnek, emberségnek és nagy művészetnek emelnék. Olyan költőnek, mint amilyen Áprily Lajos volt. 1943-ban azért kellett nyugdíjaztatnia magát, mert a Baár-Madas Gimnázium igazgatójaként nem volt hajlandó végrehajtani a zsidótörvények rendelkezéseit.

Finom és nagyszerű, szomorú költő volt Áprily, a zenei forma nagymestere. Aki később sem kapott ugyan Kossuth-díjat. Arra a kor nem érdemesítette őt, ő pedig nem tülekedett. Ellenkezőleg: 1949-ben betiltották, mi több, bezúzták a könyveit.

Az igazság? Bitang szó, párt-cseléd.

Ma hallgatás a hű s nemes beszéd. – írta 1950-ben Silet Musa című versében.

Szobrot én Mihail Gorbacsovnak emelnék. Gondoljuk csak meg: mikor mondott le önszántából egy nagyhatalom a csatlósairól?

1848-ban az orosz cár 200 000 katonát küldött a szabadságharc ellen. A két világháború közt és az ötvenes években Sztálin és hóhérai a Szovjetunióban és a megszállt országokban milliókat öltek meg, küldtek lágerekbe az osztályharc hevében, ideológiai, taktikai, világnézeti ürügyekre hivatkozva. Vagy minden indoklás nélkül. A spanyol polgárháborúban saját elvtársaikat nyírták ki.

1956-ban a szovjet állami-és pártvezetőség gondolkodás nélkül leverte a magyar szabadságharcot.

Csapatai 1968-ban bevonultak Csehszlovákiába. Nem kímélték a golyót, ha Kelet-Európát meg kellett tanítani, hol lakik az úristen.

1989-ben Mihail Gorbacsov volt az első és az egyetlen az orosz impérium mindenkori vezetői közül, aki egyetlen puskalövés nélkül adta vissza a kelet-európai államok szabadságát. Igen, szabadok lettünk, efelől nincs kétségem. A hosszas tárgyalások feltételeit azután a Nyugat nem egészen tartotta be. Lassan Oroszország is fölmondja a megállapodást.

Azt nem tudom, szabadok vagyunk-e még.

De nem muszáj újabb és újabb szobrokat emelni. A meglévők mellett járunk el minden áldott nap. Gondolkozzunk el, mit tanácsolt Eötvös, milyen évtizedeket eredményezett kultúránkban Deák Ferenc politikai tevékenysége, mit írtak vagy alkottak legnagyobbjaink. Gróf Széchenyi Istvánnak mintegy 16 egészalakos szobra áll országszerte. A legnagyobb magyarnak nevezzük –, de gondolunk-e rá, miért az? Nem csak a Lánchíd mementó, vagy az Akadémia épülete emlékmű. Hanem mindaz, ami a Hitelben, a Világban, a Stádiumban áll; mindaz, amit Naplójában és leveleiben írt, amit életével és halálával üzen. Amit az utóbbi évtized politikai fejleményei inkább megcsúfolni látszanak.

„Ó dicső hazafiság, te az egek legnemesb magzatja, ki a halhatatlanok sorába emeled az agyag fiait, mennyi rút, mennyi aljas búvik tisztes palástod alá, s hány ocsmány szégyenfi, mert ajkán nemzeti szó peng, ékeskedik címeddel!"

(…) tán nincs ország a földön hol annyira össze volna zavarva a hazafiságnak magasztos eszméje a hazai nyelvvel ,,mihez képest nemegy gyalázattal megrakott, erkölcsi fekélytűl émelygésig rossz szagú vérrokonunk tartatik mentségre s kiméletre méltónak, / és szoborra… B. Zs. megjegyzése / sőt nemritkán még a legjobb hazafiság hitelében is áll, s pedig egyedül, mert magyarul jól pereg nyelve, nagy szónok s ügyesen tudja viselni a magyar szerepét; (…) A magyar szó még nem magyar érzés, az ember, mert magyar, még nem erényes ember, és a hazafiság köntösében járó még korántsem hazafi." (A Magyar Akadémia körül, 50a–51.o.)

„Csudálatos, mennyi értelmetlenséget beszélnek és ismételgetnek egész nemzedékeken keresztül, különösen politikai kérdésekről, oly országokban, hol az emberek lassanként egészen elszoktak a gondolkodástól, s hol a szabad eszmecserék hiánya folytán a gondolkodási készség eltompulván, a tévedéseket nem rektifikálták."(Egy pillantás… 689.o.) Írja. Üzeni. Emlékeztet minket.

Hadd helyezzek még egy virágot szobraim lábához, Mark Twain mondatát: „Könnyebb az embereket elbutítani, mint elhitetni velük, hogy butítják őket".

A Hóman-szobor felállítása ellen.
Budapest, 2015. december 4.

FŰ

„vagy vedd példának a piciny fűszálat:
miért nő a fű, hogyha majd leszárad?
miért szárad le, hogyha újra nő?”

(Babits Mihály: Esti kérdés)

A makacs ártatlanság, az öntudatlan létezés ereje. Kihívó és életre ítélt. Mindig megidézi a halált. Minden fűszálnak egyetlen élete van, akárcsak nekem. Mégis: ha rágondolok, a végtelen, a rengeteg és az időtlen, a mindenhol mindenkor létező fű beszédem tárgya. Hol nyers, hol lankadt színe hullámokban csapódik a szemembe. Mint kamillás, kakukkfüves nyár, úgy tolul az orromba. Aztán széna ő, illatozik, dicsőül a jászolban. Éles fűcsomó a sziklás tengerparton. Tengeri fű, *Seegras* a karosszékekben, a matracokban. Fű az ereszcsatornákban, járdarepedésben, fészkekben, árokszélen. A Sétatér őszülő gyepe a fényes gesztenyegolyókkal, sustorgó levéltörek. Egy díszpark nyírott pázsitja. A mezők felhőnyomta térségei. Földselyem, puhazöld. Fűszál lóg a tehénszájból. Teafüvek.

Az alávetettség apoteózisa, a Föld simogatása, a széttaposhatatlan, gőgös alázat. A meghatározás markolni próbál.

Világértésem oszlopa a fű. A görög ligetekben – a fák közt – rövidszálú, sűrű, tömött. Nagy, füves tereken pásztorok, nimfák hemperegnek – így gondolom. Mohaszín ágytakaró a délutáni, mézszín fényben. Smaragd fű, opálneonos fényben káprázta vakzöld: kiégeti a télben ázó retinát.

A régi Kolozsváron, a Főtéri Templom körül finom fű gömbölyödött. Az Agronómia kertjében is: ott vártam, kisgyerekként, anyámra. Ő fűzött először gyermekláncfűből koszorút a fejemre. A pitypang szárából láncot a nyakamba. Szétterült mező szoknyája, felette sötét virág hajladozik, az édesanyám.

Brétfű – mond egy varázsnevet, egy városrész nevét, apám. Anyám piros masnit köt a hajamba, kis selyemszoknyát ad rám, elköszön. Elindulunk. Apám markában elbújik a kezem. Ő elköltözött tőlünk ugyanis, Brétfűre. Oda mentünk.

Kamaszkirándulás. Zöld fűnyomok a halásznadrágomon. Akkor még kimoshatatlan. Csikóhempergés zöld gyepen. Gyeptéglák a 60-as években a Malomárok partján. Még nem fedte beton. A fűzfák alatt tanulunk-forma. Füvön, könyvvel a szívben, szerelmesen.

A fű a legokosabb. Tavasszal – ezen szüntelen ámulok – minden fűszál egyszerre merészkedik elő. Még hideg van, mégis. Honnan tudják,

hogy itt az idő? S hogy a szomszéd is éppen akkor fog kibújni? Az egész banda, ijesztő, micsoda program ezekben a cérnuka számítógépekben!

A legzöldebb gyep 1975 májusában nőtt a kolozsvári Rádióstúdió körül. Harsány diszkózöld, tele sárga napocskákkal. Abban az évben, amelyben a gyermekem meghalt, s az én életem is fél órán múlt – igazi életbenmaradás és feltámadás után – ez a pázsit mutatta: a világ él, és én is élek benne. Ilyen színű az, ami zöld, így süt a Nap, így fénylik a pity-pang, ilyenek a nyírfák ebben a szélben, kint, szemközt az íróasztalom-mal. Minden nap újra sarjadok ezután.

Fűleves. Ez jut eszembe. Visky András édesanyja főzte, miután hét gyermekével kitelepítették a Duna-deltába. Fűleves. Fűcigaretta. Fűbe harapni. Füvet enni.

Apám sírján dühösen tépdesem a füvet. A Házsongárd tetején fek-szik, betonlap fedi. A fedél alól kilóg az inda, a szál, kinő, apám anyagai-ból nő, kis szakáll-bajusz a beton körül. Hiába tépem, inas a november, gyökeres. Seprek, irtok, gyújtogatom a gyertyákat. Születésnap van. Apám novemberi. Helyette a szél fújja ki a lángokat. Fűirha lepi el kajánul a sírt. A zsidó temetőben akár be is nőhetné, ott nem szokás megtépázni a föld arcát. *S halált hozó fű terem / gyönyörűszép szívemen.* A lelkiismeret kitéphe-tetlen gyomjai: nem szeretek temetőbe járni. Én nem itt tanultam diák-koromban, hanem a Botanikus Kertben. Ott aztán volt fű, mit mondjak, rogyásig. Az más, az füvészkert, fűmúzeum. *Fű, fa, füst.* Verssorok és könyvek az otthonaim.

Walt Whitman könyvcímbe emelte: *Fűszálak*. És megmagyarázta értelmüket.

„Nem kizárni s elkeríteni vagy kiszemelni a rosszat félelmes
tömegéből (vagy akár csak megmutatni),
Hanem hozzátenni, keverni, növelni, kiteljesíteni –
És ünnepelni a halhatatlant és a jót."

(Lator László fordítása)

Igen, vannak terek, amelyek otthonosak: a tisztás Bálványoson a gombák boszorkánykö reivel. Az a kis füves fennsík Uzonkafürdőn, a dinnyenagy óriáspöfetegek fehér labdáival. Az a füves domboldal, ahol borókát szüreteltünk, rózsagyökeret ástunk.

Nem tudom eldönteni, mit jelent a fű parktalanná, füvetlenné koszolódott és sivárult szülővárosomban. Egyszerre mutat életet és halált. *Egy pohár fű*ben mindkettő benne van.

Negyvenhárom évesen jártam először azon a helyen, ahol a nagyszüleimet meggyilkolták. Oswiečimnek hívják a gondtalannak látszó lengyel falut. Hogyan bírtak, hogyan bírnak itt civil emberek élni? – ez lüktetett a félelmemben.

Féltem a tábortól. Aztán bementem, és jártam. És néztem. És megiszonyodtam. És nem bírtam szólni: elképesztett, milyen kicsiny, milyen kisstílű. Arrébb, a gyűjtőláger, Birkenau, hatalmas; ez itt nem. Csak ember-méretű, igen, a gonoszságnak ilyen a mérete. *Kézi szövésű* apokalipszis. *Házi sütés*. Nem tudtam sírni. Megértettem, csak most értettem meg, minden film és könyv után: mi és hogyan történt. Most értettem meg onnan megmenekült anyámat, a történeteit, a beszédfordulatait, haláltól való félelmetlenségét.

A szemem ugrálva kapaszkodni próbált: ezek a fák nem lehettek *akkor* itt, túl vékonyak még. Nem látni, nem szagolni. Aztán, már a táboron kívül, minden kapun túl, egy gyepágy láttán öntött el a zokogás: ez a fű! nem lehet, hogy ez a fű él, Ők meg itt, szerteszórva, por és kavics! És hol vannak, hol vannak... térdeltem, tépdestem a földdel keveredett zöld szálacskákat, gyűrtem a zsebembe: elviszem Őket, elviszem, az enyém. Ez a gyógyíthatatlan zöld fű az enyém.

Brahms *Német Requiem*jének II. tételének sötét, a mélységek fölött megnyíló kórushangja énekli:

Denn alles Fleisch,
es ist wie Gras,
und alles Herrlichkeit des Menschen
wie des Grases Blumen.
Das Gras ist verdorret
und die Blume abgefallen.

(Mert minden hús
akár a fű,
és az, mi emberben nagyszerű,
akár a fű virága.
A fű mind leszáradt
és a virág szertehullott.)

Ez a mélyből sarjadó hang tudatja, húsba itatja semmiségünket. De a hangtest, amely ezt mondja, a zenekar és a kórus tömött muzsikája fölszárnyaltatja a füvet és virágját. A pillanatnyi lét, a megszólaltatás gyönyörűsége örök lenyomatként virít és lobog ebben az áradatban. Buborék a zene borostyángyantájában, fű.

Tolnai Ottó, a Szerbiában élő író, egyik feledhetetlen estjén mesélte el, hogyan próbált – Amerikából hazatérvén – valahol a párizsi, majd a ferihegyi repülőtéren a hazai földre hajolni, megcsókolás céljából. Hálából, hogy van Európa, azaz van haza. De a csupasz betonra valahogy nem akaródzott leborulnia. Később, már a háborús időkben, a magyar és a szerb határ két sorompója közti senkiföldjén, ahol egy ízben órákat kellett, mindenünnen kizárva, eltöltenie, egy poros fűcsomóra lelt, amelyet végre hazaként ölelhetett magához.

Arra a fűcsomóra gondolok.
Azt a füvet ölelem, csókoltatom.

Ex-Symposion, 1994.
Élet és Irodalom, 1995. december 22.